

דבר העורך

בזכות נשים צדקניות

המאמר שלפנינו דן בגדר החיוב ההלכתי של נשים בתפילה, אולם הכל מודים בחשיבות תפילת הנשים, שמעלת תפילתן היא גדולה ונשגבה מאוד, ויש בכוחן להמשיך שפע טובה וברכה לכל ישראל.

מצינו בגמ' (ברכות דף ז:; מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה לקב"ה עד שבתה לאה והודתו, שנאמר (בראשית פרק כט פסוק לה) הִפְעַם אֹדָה אֶת ה'.

ומבאר בגמ' (ברכות דף לא.) כמה הלכות חשובות וגדולות שלומדי היא תפילתה של תנה; הלכה ראשונה שהמתפלל צריך לכוון את ליבו, שנאמר (שמואל א פרק א פסוק יג) וְחֲנָהּ הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ. הלכה שנייה שהמתפלל צריך לחתוך את התפילה בשפתיו, שנאמר רק שְׁפִתֶיהָ נְעוּת. הלכה שלישית שאסור להגביה את הקול בתפילה, שנאמר וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע. הלכה רביעית ששיכור אסור להתפלל, שנאמר וְיִחְשְׁבֶהָ עָלַי לְשִׁפְחָהּ.

וכתב על כך כ"ק האדמו"ר מביאלה זצוק"ל (מבשר טוב מעלת תפילת נשים' בפתיחת הספר, ועמוד נז), דבר זה מורה עד כמה הקב"ה מחשיב תפילות נשות ישראל באופן מיוחד, כי בוודאי שהקב"ה סובב עניין זה שנלמד הלכות תפילה מחנה, הוא לרוב מעלת תפילת האשה.

ועוד מצינו כי בזכות עבודתן ותפילתן של נשים צדקניות עתידין אנו להיגאל גאולה שלמה אי"ה, כמו שאמרו בגמ' (סוטה דף יא:; וּבִלְקוּט שְׂמֵעוּנִי (תהלים רמז תשצה) בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים קודם זמנם.

ולא רק אולת מצרים היתה בזכותן, אלא בכל הדורות בני ישראל נגאלים בזכות הנשים, כמו שאמרו במדרש זוטא (רות פרק ד פסוק יא) אין הדורות נגאלים אלא בזכות נשים צדקניות שבדור, שנאמר (תהלים פרק צח פסוק ג) יָצַר חֶסֶד וְאֶמּוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל, 'לבני ישראל' לא נאמר אלא 'לביית ישראל'.

יותר מכך מבאר בגמ' (תענית דף כג.) שאבא חלקיה ואשתו התפללו על הגשמים, ותפילת אשתו נענתה תחילה, אפילו שאבא חלקיה היה צדיק יסוד עולם כמבואר בגמרא שכאשר בני דורו הוצרכו לישועה היו באים אליו שיתפלל עבורם.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'חיוב נשים בתפילה'

וּתְתַפַּלל חֲנָה וְתֵאֵמַר

תפילה כהלכה: בהמשך לסדרת 'תפילה כהלכה', שהתבאר בגיליונות 442-437 עניני 'כוונה בתפילה', נושא הגיליון הנוכחי 443 בענין 'חיוב נשים בתפילה', ובהמשך לכך הגיליונות הבאים בנושא מנהגי הנשים בתפילה ובקריאת שמע.

האם נשים חייבות להתפלל, והאם צריכות דוקא להתפלל שמונה עשרה, או מספיק להן לומר בקשה אחת. מהו עיקר הדין, ומה נוהגות למעשה, והאם יש פטור לנשים הטרודות ומטופלות בילדים.

1. נשים חייבות בתפילה!

תיוב גמור: יש דין ברור במשנה (ברכות דף כ) ללא חולק, שנשים חייבות בתפילה. ונחלקו הראשונים בטעם חיוב נשים בתפילה, ותלוי בגירסאות השונות בגמ'.

רחמי ניהו: הגירסה

הראשונה כפי שמופיע לפנינו בגמ', וכך שיטת רש"י (ד"ה הכי גרסינו), ותוס' (ד"ה בתפילה), שחייבות בתפילה משום 'דרחמי ניהו' שהתפילה היא בקשת רחמים וגם נשים צריכות רחמים.

והיה צד בגמ' לפיכך, כדין מצות עשה שהזמן גרמא, שהרי אומרים בתפילה עָרַב וְבִקֵּר וְצָהַרְיָם, מלשון הפסוק (תהלים פרק נה פסוק יח) עָרַב וְבִקֵּר וְצָהַרְיָם אֶשְׁיִיחַ וְאֶהְיֶה וְיִשְׁמַע קוֹלִי, ואפילו במצוות דרבנן פטורות במצות עשה שהזמן גרמא, כמו שרואים בהלל וקידוש לבנה, ועל כך חידשה המשנה שלמרות זאת אינן פטורות משום 'דרחמי ניהו'.

כלומר, לפי שיטה זו, נשים חייבות בתפילה מדרבנן, משום שישוד התפילה הוא בקשת רחמים, וגם נשים זקוקות לבקשת רחמים.

שמצות עשה מדאורייתא להתפלל כל יום, **שנאמר** (שמות פרק כג פסוק כה) וְעַבְדְּתֶם אֶת ד' אֱלֹהֵיכֶם, ועבודה שבלב זו תפילה, **שנאמר** (דברים פרק יא פסוק יג) וְלַעֲבֹדוֹ כָּל לַיְלָכְכֶם. אך מניין התפילות וזמנם אינם מהתורה, וממילא נחשב מצות עשה שאין הזמן גרמא, שהנשים חייבות (ואינו דומה לחיוב קריאת שמע דאורייתא, שהזמן המסוים בְּשַׁבָּת וּבְיָמֵינוּ, גורם לחיוב שיבוא, ולכן נשים חייבות. והרמב"ם גרס בגמ' רק את הטעם שאין הזמן גרמא, ולא גרס דרחמי.

דרבנן: אבל **רש"י ותוס'** סוברים כשיטת **הרמב"ן** (השגות לספר המצוות מצוה ה) שעיקר חיוב תפילה הוא מדרבנן, שקבעו אנשי כנסת הגדולה תקנה להתפלל שמונה עשרה ברכות בזמנים קבועים ומוסומים, שחרית ומנחה חובה וערבית רשות, והיה צריך להיות דינו כמצות עשה שהזמן גרמא מדרבנן שנשים פטורות, אלא טעם החיוב, כי תפילה היא בקשת רחמים וגם נשים בעו רחמי.

נפק"מ: לפי זה מחדש **המגן אברהם**, שיש נפק"מ להלכה מהמחלוקת, לפי שיטת הרמב"ם שכל החיוב של נשים הוא רק משום שהתפילה דאורייתא אין הזמן גרמא, אם כן חייבות רק תפילה אחת ביום, ולא צריכות להתפלל בנוסח של שמונה עשרה, אלא מספיק בקשה אחת ביום, וכן נוהגות הרבה נשים שאין מתפללות שמונה עשרה בתמידות שחר וערב, אלא אומרות מיד בבוקר אחרי נטילת ידים איזה בקשה, ומדאורייתא די בזה. ומוסיף המגן אברהם, ואפשר שגם חכמים לא חייבו יותר. אבל לשיטת הרמב"ן שחייבות בתפילה מדרבנן משום דרחמי נינהו, חייבות להתפלל בנוסח של שמונה עשרה, וכן חייבות בכל התפילות.

ותמהו **הפרי מגדים** (סימן קו אשל אברהם ס"ק ב), **והמגן גיבורים** (אלף המגן סימן קו ס"ק ג), **והחסד לאלפים** (סימן קו אות א), **והשדי חמד** (ש"ת אור לי סימן ח), איך כתב המגן אברהם שמספיק בקשה אחת ביום לשיטת הרמב"ם, הרי מפורש **ברמב"ם** (הלכות תפילה פרק א הלכה ב), ומקורו **המספרי** (דברים מא), שחיוב מצות תפילה מן התורה הוא על פי הסדר של 'שבח בקשה והודאה', ואם כן צריך שתקדים שבח לבקשה, ותסיים אחריה בהודאה.

בשער הציון (ס"ק ה) ציין ברמיזה לקושיא זו שהפרי מגדים והמגן גיבורים מפפקים על המג"א. ועוד ציין שהמג"א סותר עצמו למה שכתב (סימן ע"ס"ק א) שנשים צריכות לסמוך גאולה לתפילה, נמצא שחייבות להתפלל שמונה עשרה.

ויש מתרצים את הקושיא הראשונה על המג"א, שבאמת כוונת המגן אברהם שצריכות לומר בקשה

אין הזמן גרמא: מאידך שיטת **הרי"ף** (ברכות דף יא: מדפי הרי"ף) **והרמב"ם** (תפילה פרק א הלכה א-ב), **והשו"ע** (סימן קו סעיף ב, לפי הבנת רוב הנושאי כלים), שטעם חיוב נשים בתפילה מדאורייתא, ככל מצות עשה שאין הזמן גרמא שהנשים חייבות, והרי יש מצוה דאורייתא להתפלל כל יום. ורק מדרבנן חידשו מניין ונוסח זמן התפילות. והרי"ף גרס בגמ' "מאי טעמא, משום דמצות עשה שאין הזמן גרמא". וראה עוד את סתימת לשון **הרמב"ם** (תפילה פרק ו הלכה י'), נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפילה.

כלומר, לפי שיטה זו, נשים חייבות מדאורייתא בתפילה בכל יום, כדין מצות עשה שאין הזמן גרמא, כי המצוה היא לכל אדם כל הימים ללא הפסק. לכל הדעות, נשים פטורות מחיוב תפילה במניין וחיוב תפילה בבית הכנסת, אמנם המתפללות במניין ובבית הכנסת יש להן בזה זכות ומעלה.

2. טעמים נוספים

שני טעמים: כתב **רבינו יונה** למרות שהתפילה היא מצות עשה שהזמן גרמא, כיון שאמרו 'הלואי שיתפלל האדם כל היום כולו' לכן נחשב כמצוה שאין הזמן גרמא, אי נמי מפני שהיא רחמים. ומבאר **המעדני יום טוב** שרבינו יונה לא גרס בגמ' טעם לחיוב נשים בתפילה, ולכן ביאר מסברא את שני הטעמים, משום שאין הזמן גרמא, ועוד שהתפילה היא רחמים.

הדגש נוסף לחיוב נשים בתפילה, מבואר **בלבוש** (סימן קו סעיף ב) שכל היום וכל הלילה זמנה, או היא עצמה או שלומיה.

תפילת חנה: מקור מחדש מצינו **בילקוט שמעוני** (שמואל א רמז פ) על **הפסוק** (שמואל א פרק ב פסוק א) וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה, מכאן שנשים חייבות בתפילה, שהרי חנה התפללה שמונה עשרה ברכות.

זהירות: כתב **רבינו יונה** (אגרת התשובה לרבינו יונה, אות עט) תהא האשה זהירה להתפלל ערב ובוקר וצהריים. ולגבי אנשים כתב (אות ח) וחייב אדם להתפלל בכל יום. ומדייק **המשנה הלכות** (חלק יא סימן עה) מלשונו, שאין לאשה חיוב גמור מדינא להתפלל תפילה בזמנה כמו אנשים, אלא הזהירות מצד מעלת התפילה, שהרי רק באנשים כתב לשון 'וחייב אדם'.

3. שיטת המגן אברהם

דאורייתא: מבואר **במגן אברהם** (ס"ק ב), ויטוד דבריו מבואר גם **במאירי** (ברכות דף כ:), שהמחלוקת של רש"י והרמב"ם נעוצה במחלוקת קודמת; **הרמב"ם** (הלכות תפילה פרק א הלכה א, ספר המצוות מצוה ה) לשיטתו,

אזהרה לכהנים דרחוב בר אילן

עדכוני הלכה

אזהרה לכהנים

תנ"ך: במסגרת העבודות בתוואי הרכבת הקלה בירושלים, אותרה מערת קבורה ברחוב בר אילן 24 סמוך לרחוב כי טוב, החברה המבצעת בנתה תחת הכביש כיפוף על גבי כיפוף בפיפוח הלכתי צמוד, הטומאה יוצאת דרך צינור ברזל כפוף במדרכה צמוד לגדר הבנין. על הצינור מודבק 'מודעת אזהרה' בנוסח הבא:

אזהרה לכהנים, אסור לגעת או להאחיל על הצינור מפני טומאת מת. חשוב לדעת: שאסור גם להכניס יד או רגל תחת הצינור, ותחת הנקב מקום יציאת הטומאה.

מצוה לפרסם: בגיליון הקודם (מספר 442) פורסם במדור 'עדכוני הלכה' אזהרה לכהנים: ברחוב בר אילן בירושלים, אותרה מערת קבורה, ובנו כיפוף על גבי כיפוף להציל מהטומאה, והטומאה יוצאת דרך צינור ברזל כפוף עם פתח בראשו, והאזהרה לכהנים לא לגעת ולא להאחיל על הצינור, ולא להכניס יד ורגל תחת הצינור.

הפרסום עורר הדים רבים, כאשר הג"ר **משולם יואל וורמסר שליט"א**, בירר סוגיא נפלאה זו יחד עם הג"ר **אליהו זילברמן שליט"א**, והג"ר **יצחק קורלנסקי שליט"א והג"ר יהושע גרינוולד שליט"א**.

רבים תמהו על האזהרה, מה טעם האיסור לכהנים להאחיל על הצינור המוליך את טומאת המת, הרי הטומאה אינה יכולה לבקוע לחוץ, רק דרך הפתח שבצינור ולא דרך הצינור עצמו, שהרי הצינור עצמו מחובר לקרקע ולא נטמא?

והתשובה היא, שאכן הטומאה יוצאת רק דרך פתח הצינור, ומשם הטומאה מתפשטת תחת כל הפתח מכח החלק העליון של הצינור, משם ממשיכה הטומאה להתפשט אל כל החלל שתחת הצינור מחמת תחתית הצינור שמאחיל עליה, ומשום כך אסור לכהן לחבר את ידו לצינור מכל צד (ע"ד החלק שכנגד העמוד הארוך שמחובר לקרקע) לפי שידו המתחברת לאהל ממשיכה את הטומאה שתחת הצינור אל ידו של הכהן, ועל ידי 'המשך האהל' הכהן מטמא את עצמו.

שחרית ומנחה, אבל תפילת ערבית שהוא רשות, אע"פ שעכשיו כבר קיבלוהו עליהם כל ישראל לחובה, מכל מקום מבואר **במגן אברהם** (סימן רצט ס"ק טז), ו**בפרי מגדים** (פתיחה כוללת להלכות תפילה), ו**בשו"ע הגר"ז** (סעיף ב), שהנשים לא קיבלו עליהן חיוב תפילת ערבית, ורובן אינן מתפללות ערבית.

וכעין זה כתב **המשנ"ב** (סימן רצט ס"ק לז) בשם **המגן אברהם** (סימן רצט ס"ק טז) שישנשים לא מבדילות בתפילה, כי רובן לא נהגו להתפלל ערבית במוצאי שבת.

תפילת מוסף: לגבי חיוב נשים בתפילת מוסף, מביא **המשנ"ב** את מחלוקת האחרונים ואינו מכריע ביניהם; לדעת **הצ"ח** (ברכות דף כו.), ו**עמודי אור** (סימן ז), פטורות מדין מצות עשה שהזמן גרמא, שזמן הקרבתה בזמן מיוחד, ושאינו מתפללות שחרית מנחה וערבית שבימות החול הן רחמי, ולכן חייבות אפילו בשבת, אבל תפילת מוסף כיון שאינה רחמי והזמן גרמא פטורות, ומכל מקום הרשות בידם להתפלל מוסף.

סיבה נוספת לפטור, כתב **בשו"ת בשמים ראש** (סימן פט) הביאו **הגר"ע** (שו"ת מהדורא קמא סימן ט, גיליון השו"ע סימן קו ס"ק א), כיון שאין לנשים חלק בקרבן מוסף שבא ממחצית השקל, לכן לא חייבות בתפילת מוסף.

ולדעת **המגן גיבורים** (אלף המגן סימן קו ס"ק ד) חייבות, כי לשיטת **הירושלמי** כפי הגבולת **הראב"ד והרא"ש והרשב"א** מתחילה היתה התקנה להתפלל י"ח ברכות במוסף, וכיון שמתחילה היה חיוב גמור משום דרחמי ניהו, לא נפסק החיוב.

עם שבת לפני הוודאה לאחריה. ועוד מתרצים, שסבר המג"א ששבת לפני הוודאה לאחריה אינה מעכבת את התפילה, והנשים עושות רק את העיקר המעכב.

4. שיטת השאגת אריה

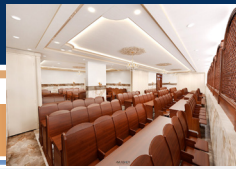
שמונה עשרה: לעומת שיטת המגן אברהם, רוח אחרת היתה עם **השאגת אריה** (סימן יד), ו**הפרי מגדים** (פתיחה לסימן פט), ו**הכפות תמרים** (למהר"ם חביב, סוכה דף לח.), שגם לפי שיטת הרמב"ם גורסים בגמ' 'משום דרחמי ניהו', והוא הסבר מדוע נשים חייבות בכל התפילות כמו האנשים. כי מצד הנימוק של תפילה דאורייתא, היה צריך להיות שמוספיק בקשה אחת ביום ולא חייבות להתפלל שמונה עשרה, ולכן צריך את התוספת של 'רחמי ניהו', לחייבן בכל התפילות בנוסח שמונה עשרה כפי שקבעו חז"ל.

ומוכיח דבריו הכפות תמרים, מלשון **הרמב"ם** (הלכות תפילה פרק ו הלכה י'), נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפילה, ומשמע מסתימת הלשון שהכוונה שחייבות בכל התפילות.

5. הכרעת המשנ"ב

אזהרה לנשים: הכרעת **שו"ע הגר"ז** (סימן קו סעיף ב), והרחיב בזה **המשנ"ב** (סימן קו ס"ק ג, ד), שהנשים חייבות להתפלל שמונה עשרה, כי **רוב הפוסקים והשאגת אריה** נוקטים, שעיקר הדין להלכה, כשיטת **הרמב"ן** שחיוב תפילה רק מדרבנן, וגורסים בגמ' 'דרחמי ניהו', וחיוב התפילה מן התורה הוא רק בזמן צרה (תוס' ברכות דף כ: וסמ"ק). ומסיים המשנה ברורה "על כן יש להזהיר לנשים שיתפללו שמונה עשרה".

ומכל מקום מוסף המשנה ברורה: וכל זה לענין

משיב כהלכה

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. תפילת נשים: נשים חייבות בתפילה. ונחלקו הראשונים בטעם החיוב; א. התפילה היא בקשת רחמים וגם נשים צריכות רחמים. ב. התפילה אינה מצות עשה שהזמן גרמא. ג. שני הטעמים נכונים.
- ב. נפ"מ: המגן אברהם תולה זאת במחלוקת הקדומה האם חיוב תפילה מדאורייתא או רק מדרבנן, ונפ"מ האם מוספיק תפילה קצרה עם שבת לפניה והודאה לאחריה, או שצריך שתי תפילות ביום.
- ג. ההכרעה: לפי הכרעת המש"ב חייבות בתפילת שמונה עשרה שחרית ומנחה, ומצוה להזהירם להתפלל שמונה עשרה. אבל תפילת ערבית שהוא רשות לא קיבלו עליהן חובה, ורובן אינן מתפללות ערבית.
- ד. מוסף: נחלקו הפוסקים האם נשים פטורות מתפילת מוסף, מדון מצוה עשה שהזמן גרמא, ומשום שאין לנשים חלק בקרבן מוסף, או שחייבות כי מתחילה היה רחמי.
- ה. מעלות: נשים פטורות מתפילה במניין, ומתפילה בבית הכנסת, אמנם המתפללות במניין ובבית הכנסת זוכות במצוה מן המובחר.
- ו. המנהג: מנהג הנשים למעשה יתבאר אי"ה בגיליון הבא.

הפרס השבועי 100 שקל מזומן
הזוכה בפרס גיליון 442 בסך 100 שקל מזומן
הבחור החשוב כמר אליהו מאיר בינג הי"ו
שיבת תושבי תפירה

שאלה: כיצד נוהגות הנשים לגבי חיוב תפילה בכל יום?

ביאור מנהגי קהילות ישראל האם נשים חייבות בשמונה עשרה או שמספיק בקשה. הבדלי הדינים לפי גילי; בנוח קטנות, בנות גדולות, נשים נשואות, נשים עם ילדים, נשים מבוגרות.

מקורות: שיחות החפץ חיים (חלק א אות כז), ארחות רבינו (חלק א עמוד קטז), הליכות שלמה (פרק ב דבר הלכה אות ה), אבן ישראל (חלק ט סימן סא), קובץ תשובות (חלק א סימן יד), דעת נוטה (חלק א תפילה אות ו), אור לציון (חלק ב פרק ז אות כד), ילקוט יוסף (אוצר דינים לאשה ולבת סימן ג), תשובות והנהגות (חלק א סימן עד, חלק ה סימן מה), הליכות בת ישראל (פרק ב הערה ג), פסקי תשובות (סימן קו סעיף ב), אשי ישראל (פרק ב) הערה צד, פרק ז הערה ט).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, כל מי ששולח תשובה נכונה יכול לזכות בפרס. בחירת הזוכה על דעת רבני הילכתא ולפי החלטתם הבלעדית. התשובות המובחרות ישלבו במידת האפשר בגיליון הקרוב. כבדי להשיב ולהגיש תשובה, מספיק לעיין במראה מקום אחד! נא לשלוח את התשובות עד יום ראשון הקרוב בערב (תשובה שתגיע אחריו יום ראשון יתייחס לשבוע הבא). בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), באחת מהאפשרויות הבאות:

1. בקו 'הילכתא' טלפון 02-5377085-02 שולח 4
2. בעמודות 'נדרים פלוס' ו'קהילות', קופת 'הילכתא' - 'עומק הפשט'
3. בחדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
4. בפקס מספר 1532-6507823
5. במייל 5047867@gmail.com

ברכת מזל טוב לידיד מכון הילכתא הג"ר מנחם אדלר שליט"א י"ו מכון 'אש התורה', לרגל הולדת בתו בשעטו"מ הי רצון שיזכה לרוות ממנה ומכל צאצאיו רוב נחת דקדושה

עדכוני הלכה המרכז הרפואי האוניברסיטאי הדסה

ארכת בת עמי

הסלוגן של בית החולים 'הדסה עין כרם', המופיע על כל החפצים של בית החולים, גם על הסדינים והכריות והשמיכות, הוא כלשון הפסוק (ירמיה פרק ח פסוק כב) אַרְכַּת בַּת עַמִּי (בפסוק כתוב ארכת בלי ו', ובסלוגן כתוב ארוכת עם ו'). ונשאלה השאלה האם כל הפריטים של בית החולים, טעונים גזירה מחמת שרשום עליהם שלוש מילים של פסוק, וצריך לנהוג בהם בכבוד הראוי.

השאלה הופנתה לועד ההלכה לענייני גזירה והג"ר יחזקאל פיינהנדלר שליט"א מחבר ספר גזרי הקודש, והשיבו שבמקור של הפסוק לא מדובר על רפואה גשמית, ולכן השימוש בפסוק כאן הוא מליצה, ואינו מצוה גזירה, והביאו בשם הג"ר ניסים קרליץ זצ"ל שרק אם יופיע גם המקור של הפסוק, יחשב ככוונה לפסוק, ויהיה טעון גזירה.

נושא הגיליון הבא: 'מנהגי הנשים בתפילה'

תלו חלק ביזיכו הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון

הגיליון נועד לעזור את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

ברכת מזל טוב לידיד מכון הילכתא הר"ר אהרן ריבלין שליט"א לרגל שמחת נישואי בתו תחי' עם החתן המופלג כמר יהודה יעקב הי"ו ב"ר אלעזר משה ויספיש שליט"א
יהי רצון שיזכו לבנות בית נאמן בישראל על ארני התורה והיראה

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

גיליון שבועי עומק הפשט
 שיעורים וימי עיון
 בית הוראה טלפוני
 ביורוי הלכה אקטואליים
 קו מידע הלכתי
 חוברות הדרכה

קו מידע הלכתי 02-5377-085

מכון הילכתא 02-535-0535

מענה אנושי בית הוראה מערכת הגיליון